

АЗА МЕГЕЛЭЭН АТТАР

Тына эзда чаш уругларга ат тысыры бир-ле оңа ужурууг, аза-ноши талаан-дан бичи кижини хөрөк амы-тынны камгалаан саргы човаашкы-биле сары хоб-баалыг сакталар бар. Уруг-нуң шак шидыг камгала-аттары тыналар «аза мегел-ээн аттар» дийир. Ол дээр-ге кижиниң «эзулг адынаат амгы, оялу-кыйан сөгдөө, өгөгөдөр тыпсакан меге ат-тар-дар.

Ындыг аттарны апа кижини колдууда болу чогаалын алыр. Чыңоолорго, ааны кайтар арга-биле мегелээрин болон, чаш төлү кыма-да херек чок, кым-лаа тоова-а, хары-лаа аза бенин аагаран, үдүксине бээр шак ындыг багай, чүдөк ат-биле ады алыр. Бир эвес оол уруг бол-за, неси ону Эжет-оол, Сазы-оол, Самдарак дээн ышкы аттар-биле адыр, а кыс уруг бол-за Чүдөк-Уруг, Сазымаа, Самдармаа дигилээр. Мындаг аттар чүдөк апа кижиге чап-таңчыг, чараш дыңшалыр.

Аза мегелээр дээн авалар чадамдыкта баштайгы дун огула кыс ат-биле, дун уруун оол ат-биле адыл каарга, өгүт-баштыг, ажы-төлдүг эрлер бенин Чаш-Уруг, Сыгырмаа,

Өшкүллей деп аттардыг, а угалды берген нелер Чүдөк-Уруг, Догай-оол дээн ышкы аттарын эдилеп артып каар-лар. Ындыг арганы уруг-дары доктааваз ууус хөйү-биле ажыгалат аттар болур.

Аза мегелээр, арга-ла херек Уругуң дүрү-хөвирин, мага-бот бүдүжүшүт сөө дедир ады. «аза бүдүдүр аттар» база турар. Чыя, кончуг чараш оолду азы кыс уругу Вагай-оол, Чүдөк-Уруг, Кадлар-оол, Хырлыгбай, Каа-дармаа деп адыл аар болгай, а бир эвес уруг угул шыраак, боткур мага-боттуг болза, ону кыяп-ла дедир адыр — Хей-заг-оол, Хезиле, Кудурук-бай, Довуктай дигилээр, а чеп-дай бичи бүдүжүшүт сылдан-гы, думалаалат уруг болза, бир-ле сүдүктүг ат-биле адыр. Ындыг аттар Кеңик-оол, Кеңикти, Олчатай, Хан-оол, Ламажык болулар. Ын-дыг сүзүгелдиг аттарга аза-бук дымнас дээрн ол.

Сүзүк деп чүве төрае ужу-руг: «Сезиктен арымы, сүзүк-тен сегир» деп чоңуң чу-гаазы аны эвес болбайн аз. Уруг-дары сылдангы, аары бээрне, не хөкүк дун-хун д-бени, уйгу-дыш чок ажаа-тежөөн турган, сүзүк-бүзүр-дүн кулу-биле сегидип анпаар таваргалар база-ла хөй. Ындыг уругтарын угалды берген ууус эргелдип, чассы-ларда бенин «аза сарың ү-дүксини аары» деп каал олургулар болгай.

Оон аңыда «аза мегелээр» ындыг чачыл хөй кыстар арааның чачыс оод тыткан келгенде, азы хөй оолдуг еге чачыс кыс төртүтүнгө-дө база саггытынар. Чыңоолор-го, үш кыстыг боонла тыткы-нелген оолдуг бажың чап-тан ооруу, ол чашты оол дунуң чүвө-дө чөткөгө кесес, чамыкта харың 6-7 карыма-га чедир чаштыг чоруур кыс уругтар деп үшкө (юк) кедиреп, неси ону ойнаар-кы-биле ойнадыр, кулаан үтгөөн,

чичилниг саргайгыш-лаа сун бээр. А хөй оол арааның кыс уругу «оолдукта» турганга, Аста оол хөй кедиреп, оттук, кестичкенин азыларар, хө-дүлгө кычча, сөдүгө тустуу, бичиывиден азы мулдурч өредир.

Ындыг «ар чачыс оолду» азы уругу оол, кыс акыла-ры, угбаларының арааның көскүлөк, оонагай көзүдө-дөш база-ла аза мегелее, оол, кыс аттыг тысыр. Чы-жээ, хөй кыстыг огуңу чачыс огул Чаштыгбай, Сыгырмаа, Чичиык деп аттардыг, а чачыс кыс уруг Оттук-оол, Чечекей, Хуналдай суг бол-гулар.

Шак ындыг оол, кыс аттар содунтур адыр чаптангы чачыс уругу оолдар азы кыстар боткур, оон удуң болураан азы кысыраан азы ботураан азы үдүксине «ар чачыс» оолдуг кыстыг уду-биле дөмөй болур. Чамыкта азы мегелээрде, ындыг уругларга өзе берген удууңу, адын

үлештир адыры база бар. Чыжээ, Дары-Сурун, Кенде-Сурун, Бады-Саган деп аттыг акылардыг кыс уруглар Сү-румаа, Дарыймаа, Бадымаа болулар. Ындыг чартык ат-тын ужуру — ук ат чаа ат эвес, а аза (эрлик) даванзын-ла шадга кире берген эри ат дээн ол. Азадан куудуру-ган ындыг аттардан аңыда, «аза корулар», аза-бук дың-нааш-ла чайдай бээр сурдуг аттар база-ла хөй. Чыжээ, Ады-Кара, Пар-оол, Бады, Сүге, Хожуула (селеме), Сү-ге-Маалыр дээн ышкы аттар-ның азыс ужуру ындыг.

Адык сөөлүндө, ол бүгүңүз арааның база бир «аза» кы-далың, шууг-ла төрөй ас-мак азын тысыр. Оларның арааның кыс чачыра алаат аттар база бар. Ол дээр-э Олар-оол, Херттеңин, Мааңы-най, Салчак-оол дээн ышкы төрөл-дө тырткан аттар база болур.

Тыва ат-биле, ылаңдыг ба-

чин уруглар азы-биле холба-дыг чаңчылдар чачыс бо эвес дээрн билингир. Оон чы-жээге чаш уругуң адын хун ашкан соода шипө-өзү дүө адовас, чаш уругуң эмин өрттир чарашынас, а «багай уругу», «багай огула» дээрн база аны эвес, хавч-укуругу.

Тываларың чак ындаг уулар уругларын, шууг ботта-рың да бот-бастың адыгга-рың (багай ботум, багай өвөм, хөкүк оюн, кужур ады, хайраан бот) чаңчылы бот таамак, тыва кижиниң таамак-чачының оонагай, ийн талааның, биче сеткя-лиң, көргөл Солган эргеле-диги. Буң хөңүнү болган чорондалыг хөвөрлөп турар соңка салыштыг төхөлөгү-ларин илерешкиңнери бол-ганда, тускай көр ужуруң тема болур.

Чап ЧУЛУДУМ, башкы.

БАЛАЛБАС ИС

Чачыс дүңүң эргелдип үтүпн чадаан Чакытгардан балыганган кужур чүрөк Чаксаңыңың көвөй чоңунуң арааныңда Чалаттырбаан аачыны сагылдырды. База катан дужар бис дээн баштак соуду Балалбас ис арттырарын ожаваан мей. Бачым эрген шак ол дүңүң аялгаан Базым сайа мени сүрү чорааныңдыр.

Ак-Довурак хоорай.

Эльза ООРЖАК.

ШАГААН-АРЫГ

Ужугледди амыттырган, Ужуг-бичик өрөткөш, Оңуу классты доостурган Отчугаакы, хоорайың, Шагаан-Арыг!

Сайтылааның кудумчуга Сарым кысты чедип алган, Ору-куду кылаштыган, Оорун чоруду, омак чоруду, Шагаан-Арыг!

Төрөң черим, хоорайыңны Догу-бана чыдаштыган, Оско чөрдө атып хоорай Озум-баарым чылытпас-тыр, Шагаан-Арыг!

Эргим чуртун сугда барды, Эким кыстан чарам бердим, Сураан дыңшап, сактын, чоктап, Сүгүлү караам содуң чору, Шагаан-Арыг!

Оюн-оол ТОЙЛУ-ООЛ.

Кызыл хоорай.

КАДЫГ-БЕРГЕ РЫНОК-ТУР

Өзү турар үелө Сыл-даа, мөң-даа бай бис. Итик-хевик, ишти-хырың Иптерикта хаала турду. Дүшкө-түлгө кирги дег, Дүвренчиг үе келди. Кадыг-берге рынок-тур, Харым канчап чурттаар бис, чө?

Наталья ДУГАР-КЕЧИЛ ООЛ.

Шагаан-Арыг хоорай.

ЭКИ УЛУС

Тыва дымды сайырадып, Тынын адыа берип чораян Элуг башкы Шууру Сат чок Эзун уйгу удул берген. Адам уйгу өрдөш шүдүк Аялга чок артып калган. Кээрелчак өскүс өскөс

Кендербилдиг манааштаан... Шиндустерин орус дүлчө Чымы-биле окулдулар Бодум эким Колду-оолду Болганчак-ла сактып кээр меп. Эки улуус олуң каарга, Эки эрттир хомудачың!

ЧЫРАА

Шынаа, хөмлөр ууун дургаар Шыргай чыраа чыгың үңгөн. Саггаң тыңда бургулерин Саггың чыгаң

Экилелжиг мөгөйгөн дег, Ынтыг, эзелек чырааң бээр. Кымы-на ийик кырааң чокка Кыргай хөй шаан

Эрткен сыйның чараш чыраа Эрткен-дүшкөн кижилерде

Чыраа, талдар өскө-өсө-ле, Шынаа, алаак чөчө дег боор.

Кызыл хоорай.

Кызыл-оол КАЛЫНДУУ.

ХӨМӨЙ — дээрге тыва чоңуң катаптантынас кайтамчык озагай таладыг уран чүдү дээрн ша-ла-да биздин берген. Бу хүнде хөмөй джа-ла сак-зырап овар, оон күүседикчилер көкүдээн болган күүседириниң ынаары экижөөн, ылаңгы ону агы-аңы аргалар-биле күүседин турары чараш алган. Хөмөй чүгдө Россияда эвес, даштыкы чурттарда бенин нестерен эгелээн, ында оон күүседикчилериниң тыткын турары солуң.

ДЕЛЕГЕЙНИИ «Хөмөй» Бир-ле дугаарында, Аксенов-түр «Тыва чоңуң алаалары» деп номунда билингир хө-мөйжик Сорокут Кыргыс күү-седикчилери бар, оон иштинде хөрөжөөнөр 10. Назы-хар талазы-биле адыр болза 5-10 хар арааныңда кижилер. Хө-мөй Тывага уе-чада аайы-би-ле сайырып келген. Ол кол-дуунда 1920 чылдан эгелөөн нестерей апарган. Револю-ция мурунда Тывага хө-мөйниң джа хөй күүседик-чилери турган, ынаа-ла-да хөй күүседикчилериниң атты-ры утуудурун, билиндимес артыкны хомудачың. Чүгдө 30 чылдарың эгелээндө хө-мөй сениа кырыңа күң, пластинкага бижиттирин эг-елөө. Хөмөйниң күүседикчи-лериниң төгүдүңгө Ак-оолдуң, Кызыл-оолдуң, Хунашгаар-оолдуң артгаран истери у-тулдурубас. Бу хүнде олуңуң хөй саның өрөнкүчлээр хө-мөйниң челишкислери күү-седин чоруурлар. Хөмөй уду-стун ас чогаатарының фотозыяларың, СССР-ниң улустарының уран чүлү кү-дүлээниң челишкислери, аспранкислери челишкислери, өске паша чон билиң бө-дөк кайтамчык уран чүдүлүүсү сполуруң, оон улам ийик сайырадырыңа деткимчечи берип келдөөң.

Эрги фотолардыг Тывага хөрөжөөн кижиниң хөмөй күүседирни хоруугу турган.

Республикада хөмөй күү-седикчилеринге «Улустун хөмөйжизин» деп беник атты тургузган. Бу хүнде ол атты 8 хөмөйжиге тыпсакан. «Улустун хөмөйжизин» деп аттап аңыда, тыва хөмөй-ниң салым-чаланың күү-седикчилерин Колгар-оол Олар-га, Кайгал-оол Ховалыгта

Школа директору далаң-биле өрөөлүңгө кире халып кел-геш, кылын ногаан шалкызын стол кырыңче калбап кы-дыр оттанкан, плажын-лаа жууганда чок, ууун столдуг бажында сайдага барып нет кылдыр чыда дүшкөн. Чок, чо-он, кайың ындыг ийик аял, шөйүлү, дыштаның чыдар харык кайда боор. Мурнууда дүшкүрүгү хуңнер — Ок-тябрь революцияның байрамда келген ден чүве оон эгинерин артадыр башып, тымыжын бачыдадыр сымыр-тан келгени ол-ла болгай. Көдээ, малаңгыа кыдыг-кыйыг чөргө амыдыран, удуруткуч ажыла ажыдаң чораян кижиз болза, бо директору кончуг эки билип, оон-биле кады улуг тынын эгелээни маатчөөң...

Байырдал хуңу келген. Башкылар бүдүү сүлөшкөн. Баштайгы кызылдерин эрт-тиргеш, сүргүлдерин чыда чыгын, сургаан, аялар-ар, бут баштан, шимээр берне үндүр-бени (директор билип каан-тазын!) таранар — дээр, чандырышканнар. Ча-а, бил-бес чүве кайда ийик, ажыт-кан хөй дег чаза башып, чи-эрттейиңиң үнерге. Че, хө-күк башкыларың чүдү чүдү дээрл ам, кезжө дужер бил-лек өрөнкүчлериң келди, кадарып, чачыгөргө сымар-тажың кээрлер болгай, хары-лаа, хондур чыгың де. Кезжө чачыл болган байырдыг ху-рал, оон соонда таңың-найыр ден аныар-өскөңнүң бир бу-лурганчыг чүвези бар (хар-ын-даа, чалаң боон чырык 12 тақта өкөр болган, кы-лар-чур чүдү берген болган, хондур-дүндүр кымыр солар-каны кайың эгелээрл). Баш-кыларың класска акылдан-лашкар дүтөки эгелээ-н ып-чан эгелээр.

Эрте бугу чүве, доозулаң түдүм, ачык эвөшн боуру ийик, ымың чүве кайда боор, каткан хуурааның, чардан-шагында чон чөрдө чымыл-бес, кижиз бүрүзү бот-болуң мана-шын, «ча-а, кыла чыгаргай» олар, шала мичаш багыт-нааш, «бүдү кожавак суг ам чаа-ла бадыча хайыңдырың орбады бер», «улуу кымыл суг ишктерин бенин ам-даа сар-баан», «сугу даргазы ам чаа-ла кудумчуга башың чорбайн» деп дикжиң, шайың шолуредир аартап оорусуларан. Ша-кылар-макталдыр удусту баш удуру бүдүү сымарышкан, белеткендирин каарга, олар харан шагында чөткөлөн кел-ген, сөзүлүү кончуг кеттиңи-лени, силгилениң казыңан, оон задың мурнуку сандалбарың-ла сааланкан, эвен каан олу-ругуларлар. Сениа кырыңда дүлүшкислери кымыл көр-бө-биле шык каан стол кырында кауб өргөлөкчизиниң озагай та-

ның көрүңчүлери экикти төшкөлдөп, аңыда чок, «таң-ды-таңың» деп кукунунаан турду бээрер. А чок оон таңдызы эгелээр, догандыр олуруп, туруңкан соонда, дан көжөөлөр деп туруп бээр. Эгел-ден алыры берге-ле турган чүве ийикке, а ымың дө дөр-гө, чоноада олардан шимчең-гир чүве бар эвес. Ындыг та-варыгыда, чалажың кааш, клубга ачылган турар агит-бригада артистери уруглар (боттары кезе шурап, саман-көр) олурган оолдар, уруг-ларның ийн холдуңдан туткан, тургуза сон, зал ортуңуңе соортуң эгелээрлер. Олары бар шаанче чөрдүң, чаш бызаа-

ДҮНЕКИ «ЭЭЛЧЕГ»

(Шоодуглуг чечен чугаа)

кино болза, иденкейжиң ат-тыгар. Зал таңгы-ла до-дур чыгың көр билек, үзе шаптар, чугаа-соот үндүрө «че-че, ичеш-ичеш» деп каантар, а оон артыкны клуб акылдачыларың-ла хары-лаар.

Аныктар деп бир аялы ты-лабас ууус бар. Таңың-сам-дан калың дээр ужуру чок, чо-ноада хурал дээрге бажың каакан мал дег боттары, алаа бо дымкырың көр. А ол бу-гүңүң чачыс өзө — кор-кестуң оолдары дээр улууу тур. Ак кезжө-ле, белеткени-ри ол чүве ийианың, клубтуң фобизинги туруңкан соонда, шимээр-дааш, алы-кымыш кырык уюкталар! Ол гитара-лыктың кулактарын сегир-ини алган хымылдар долган-долган, соңтан тырттаран кээрге, демпир-ле болган хы-ларды шыдаң турар чүве боор ийи ол. А барбачың оол мурнаың хөк болгай. Ийи кааран шийиң алган соонда, таалаарың-ла ымың чүве йи-наан, бир-бир көргөргө аза-шү-дө-биле хөрөөкчөн хамыг-даа, шууг билинместеп каар, чүдүгө узун чажы салбаран-нар. Хурал болуп турда, «ре-ветия» дээр соонда алы-кымыш, ыр-шоор-лаа кады эгелээр, оон кедерөөң, олар-

даа ышкыш, дедир теп чыдар-лар.

Эрткен ноябрь чыскаалы-ның байрамда кайы кире хы-ничек көргөңнү директор башкы сактып келген.

«Че, оолдар, таңыңлар, уругтарың чалаңар!» деп задыл бир кылдыр кайыг сел-дир, эрегип манаыңны ту-руустан, чүвө-ле дүргөлдөп соонда, «Силер кончуг сик-лер бе, уу-уу!»-ла аңың, клубтуң багай эжиң настыңга ала-гаданган соонда, Хунажык бо-ла моорлан олуру. Ымт чок тур бис. «Шу, мооша, шу-де!» дие-ле адыңның дүңдүңдөн тырткан, албалал чедип ки-рип олуру. Кужур мал кааза-дан өскө, клуб-калыб деп чү-ве кирип чораян эвес, сире-пейиң, бажың шөгилдөп, ына-вай-на тур. А дегин олургу-лаан аныктарымыс хораян хөңкөшөр дег, ам шууг хою-ткөн кады кады. Оолдар ча-нында кыстарыңды артыңче чымыл бачкыда берген, ка-рак уштал бажың олурлар дег. Ээ, мөң-ле олар ышкы анык шыраак турган бол-зума! Карак чышев арааның-да Хунажык эжиң чыныга-турган бир оолдуг чыккени-ден сегирип алган, абымың дүңдөн тутсуң каап, кымыс-ы-биле шалаңы бир дарс

оолуг, ээрип, дембээрей бер-ги дег. «Мында шаңдаларга мени чок хоптан тураңу, ашак» — дээрге, суму даргазы ынаар-ла ола дүжөр чыгың далбаң диди. «Чыдыг шко-лаңдан мени чүге артыкта-дың сен, ашак!» — дээр соон-да, хол аайы-биле мөң шя-лаам ынаар-ла хадый берди. Аартыкта дээрге, ам чөрдө кезе бержип боор, хары-лаа сес класска чедир соор-туң илгеленис ол-дур. Оон соонда харың чорөк азың, уууг тының, ады-неңиге ту-дөткөңиң эс ол. Чүге дээрсе, чымыл өскө, кыма-лаа чажыг эвес, школа буруңуңе мылс дээр, оолдарың сес класска чедир соортуң тырың эгелээр. Шериг дээрге намы чөтпөс, азыл дээрге суруга оон каа азыл-дөдөдүр боор, ол хамачык, төлөңдиг, эртемниң кижилер бенин ажык чок турда.

Ам база келер ол, чаксакап эвес деп бил, белден турар хер-ек...

Таңың-таңың деп алган, ол хирезияде орта таңгыг ошол-и-рады, мөн чүү дээр олуруп

Адырам, адырам, аскак хөй ирады, мөн чүү дээр олуруп

ТЫВА ХӨМӨЙ, ООҢ АМГЫ БАЙДАЛЫ

Уран чүүл

«Россия Федерацияның ала-дыр артың» деп беник атты тыпсакан.

ХӨМӨЙНИИ кол несте-рөөн черлери республиканың барымы болган тын коңуңу-нары, ол черлерде тыва улу-стун шаанлыг чачылары болган сөзүлдерди джаа өки каалагартыган. Республикада 47 хөмөй күүседикчи-лериниң 373-ү ол коңуңу-нардан боон турар. Ынаа-ла-да анык хөмөйжилер Эр-зин, Берг-Дар болган Сам-галтай школаларында тып-тын турары өөрчүдү. Анык хөмөйжилер тыткын кээ-дө турар болза, тыва хөмөй сөзүл чыдарда джаа удул чыдаарыңлар турган. Талартайларга, Аң болган И-ги (1905—1908 чылдарда) делегейин хөмөй сымло-зумарының арааныда болу-дун чогаалыңы талыңыңың үнеинде 4 хөмөйжилер чыгарып бер: Сундукай Мон-гун, Олег Куулар, Геннадий Чаш болган Геннадий Тумэт олар-дыр. Геннадий Тумэт тыва хөмөйниң содунтунас күүседикчилер, ол хөмөйниң шунту хөвирлерин күүседин чораян кайтамчык салым-ча-ларың кийи. Устүнде ады-намыс «национал маалдыр-лың» олар-хөвир тыва чоң-уң сагыш-сеткениңге кезжө-дө артар.

Тыва хөмөйниң төгүдү XX векте элөпн сайырадып алган. Оон дугайында этно-граф артемендер Е. К. Яко-лев, Е. Г. Грум-Гржимай

ла «Барымы Моол болган Урхайрай край» деп номун хөмөй дугайында баштайгы тайлбарың берип кайтам-чылар. Олар ол номунга «сөзү чок аялга» деп толара-дыламы берген. Улустуң эс чогаалың чыыр талазы-биле мукуковед А. В. Анхоич (1910 чылда) бир-ле дугаа артыкчыны-биле хөмөйни бижиттирген. 1927 чылда 47 хөмөйжилер-артемендер Е. Г. Гипшидов болган З. В. Эвальд хөмөйжилер О. Ман-дарыныч С. Сергеевич күү-седикчилер хөмөйни джаа хөвирлерини монография суугарар бижиттиргенер. 1934 чылда ТАР-ның Чызын-диги-биле Москвадагы уш билер фабрикадагы алдыр хөмөйжилер О. И. Сорокутунд. О. Комбуң күүседикчилер-биле бир дугаа республикал эзу-биле пла-стинкага бижиттирген. Оон соонда «1970 болган 1984 чылдарда «Тываң аялганың» болган «Тываң ас чогаалы» пластинкалары тыва хөмөйжилериниң кижиз-кылды биле үндүрлөп, 1950 чылдан эгелээш, тыва хөмөй-ини улустун ас чогаалың чыны чоруур этнограф арте-мендер сонунгар, шивилдиг эгелээрлер. Оон-биле чөргө-лөштүр тыва хөмөйжилер республика, зона, Бүтү-рос-сияның корүдөлөрине чө-дөшкислери кыриңи, да-ректар болбушан. делегей чөргөдиг фестивалдарга ады-дың медальдары чаалаң

лап турган.

1976 чылда бир дугаар рес-публиканың хөмөйжилер кө-рүдөлөни орнатарга эртин-тер. Орта 37 хөмөйжиз кыриңкеш. 1981 чылда болган көрүдөгө 82 кыс кыриңкеш, Да-Алтайны, Хаксияныч болган Моолдун Уба-Нур аймактын артемендерини чаан кижизтирген. 1990 чылдан эгелээш республика-ның хөмөйжилер көрүдө-лөни чыдың-ла эртинтер ту-дур алганар. 1992 болган 95 чылдарда Тен Азия турту-гының киркилдиг-биле деле-гейини И. П. «Хөмөй сымло-зуму» турар эртинтер. Ол сымлозумнар тыва хөмөйниң төгүдүңгө үлүг исти артык-чын. Бистин арамыс чок, ат-алаларың хөмөйжилерини чыныгы көрүдөлөрү олар-ны төрөлөөниң орнатыл-ган эртинтер тыраа хөмөй-ни улам ийик нестердир-геге джаа ужуру-дуалар.

1990 чылдан эгелээш хө-мөйни школарга өрөдип төгүдүң сайаң турары-биле алыр, республикада 28 хө-мөй класстары ачылган ту-дур. Бир класста ортума-б-ле 12—15 өрөнкүчлөр өр-күчү турар. Республикада 9 уругларың уран чүлү шко-ламыда хөмөйни өскө про-фессонал музыка артемен-дери дөңгө бажылаң турар. 19 ортумак школарда хө-мөйни башкылаашкыңың чө-рулуң турар, ону дооскап соонда, республиканың уран чүлү үнлешкениң нашоовал хөжүм талазы-биле сабы-гарыча өрөдөлгөниң уламчы-лык болуру. Ынаа-ла-да хө-мөй башкылаашкыңың джаа хөй айтырлар ам-даа чедир шивилдигиңизин. Мындагы чедир хөмөйни өрөдириниң теория талазы-биле билип шивилдигиң а-дылган. Хөмөйни кып хар-дылаң өрөдип эгелээр, күү-седик кийи бурууң өрө-дип эгелээр бе, оон кандаг хөвирлеринде эгелээр, ки-чөөлгө кайы кире үе неветте-ринде база бугу белеткени-ринге үеңи калпар тургу-зуң болган анык илгилениң орнатылган хөмөй кай-чыгы хараагы дээр чык-кестуң джаа хөй айтырлар ам-даа шивилдигиңизин.

Ол айтырларың шивил-дигиңиз-биле республика-ның дөңгө хөмөй практик-тирин ийн эртем практик-тигиңизиниң эртинтер. Кандың бир түңдөлдө үндү-рлерин ол эвезин. Орта эрте-ла талазы-биле балыкка, пшак-кестуң беримда херек. Хө-мөй талазы-биле смирна-ла-ны доктаамал эртинтер ту-дур куюңиң. Кандың-даа методиктиг сүмелер болган тургустунган хөмөчөөлөр чок. Хөмөй бажыларың бо хүнде берелен, муңдуңур турар. Оларны өрөнкүчлериңиз барып, түңдөлөи чыдыг болуру бит-дигимес. Республикада хөмөй

чүс артемендерге билингир, оларның репертуары делегей-ини уран чүдүлүң алдың фон-дузу болуп турары таварыла эвес. «Хүн-Хурту» бөлүктү д репертуары тыва улустуң ас чогаалыңды апыкчелык-тылаан деп илгиле-биле му-талган болур. Чүвө-чү чы-ларда чоңуң чыны келген аялганың ук ансамбль репер-туарында кончуг белдик деп-нолдо тургузуң алган, чога-алыңгы эзу-биле ачылдаң чө-руур.

Хөмөйниң жаш

«ШЫН» — ТЕЛЕКӨРҮКЧҮЛӨРГӨ

Понедельник

ОКТАБРЬ 5
РНТ
6.00 ЭРТЕНГИНИЦ МЕНДИ-ЗИ-БИЛЕ.

Вторник

ОКТАБРЬ 6
РНТ
6.00 ЭРТЕНГИНИЦ МЕНДИ-ЗИ-БИЛЕ.

Среда

ОКТАБРЬ 7
РНТ
6.00 ЭРТЕНГИНИЦ МЕНДИ-ЗИ-БИЛЕ.

Четверг

ОКТАБРЬ 8
РНТ
6.00 ЭРТЕНГИНИЦ МЕНДИ-ЗИ-БИЛЕ.

Пятница

ОКТАБРЬ 9
РНТ
6.00 ЭРТЕНГИНИЦ МЕНДИ-ЗИ-БИЛЕ.

Суббота

ОКТАБРЬ 10
РНТ
8.00 «Узаткап кырштер» уран-чечен фильм, 1-ги серия.

Воскресенье

ОКТАБРЬ 11
РНТ
8.00 «Узаткап кырштер» уран-чечен фильм, 2-ги серия.

18.15 Аялганы тып көрөм.
18.45 «Кадым» деп программа.

15.00 МЕДЭЭЛЕР.
15.15 «Синдбаддын чаа ужу-ралдары», сериал.

15.00 МЕДЭЭЛЕР.
15.15 «Синдбаддын чаа ужу-ралдары», сериал.

15.00 МЕДЭЭЛЕР.
15.15 «Синдбаддын чаа ужу-ралдары», сериал.

15.00 МЕДЭЭЛЕР.
15.15 «Синдбаддын чаа ужу-ралдары», сериал.

15.00 МЕДЭЭЛЕР.
15.15 «Синдбаддын чаа ужу-ралдары», сериал.

15.00 МЕДЭЭЛЕР.
15.15 «Синдбаддын чаа ужу-ралдары», сериал.

«РОССИЯ»
20.00 МЕДЭЭЛЕР.
20.35 Баштайгы көрүштөн ынакшылы.

17.00 МЕДЭЭЛЕР.
17.30 «Суурга».
«ТЫВА»
18.00 Мультифильм.

17.00 МЕДЭЭЛЕР.
17.30 «Суурга».
«ТЫВА»
18.00 Мультифильм.

17.00 МЕДЭЭЛЕР.
17.30 «Суурга».
«ТЫВА»
18.00 Мультифильм.

17.00 МЕДЭЭЛЕР.
17.30 «Суурга».
«ТЫВА»
18.00 Мультифильм.

17.00 МЕДЭЭЛЕР.
17.30 «Суурга».
«ТЫВА»
18.00 Мультифильм.

17.00 МЕДЭЭЛЕР.
17.30 «Суурга».
«ТЫВА»
18.00 Мультифильм.

12.00 БӨГҮН.
12.20 «Эрги телесериал».
14.00 БӨГҮН.

12.00 БӨГҮН.
12.20 «Эрги телесериал».
14.00 БӨГҮН.

12.00 БӨГҮН.
12.20 «Эрги телесериал».
14.00 БӨГҮН.

12.00 БӨГҮН.
12.20 «Эрги телесериал».
14.00 БӨГҮН.

12.00 БӨГҮН.
12.20 «Эрги телесериал».
14.00 БӨГҮН.

12.00 БӨГҮН.
12.20 «Эрги телесериал».
14.00 БӨГҮН.

12.00 БӨГҮН.
12.20 «Эрги телесериал».
14.00 БӨГҮН.

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100 индекс 667000
ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Республиканын Чазза болгаш «ШЫН» солун редакциясынын кол лективин

РЕДАКЦИЯНЫН КОЛЛЕГИЯЗЫ: Адыгжы Саая, Мадыр-оол Калчай, Алдын-кыс Монгуш, Сергей Хертек, Светлана Балчыр.
РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОНАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; кол редакторун оралакчысы — 3-39-91; секретары — 3-36-82

КП ТИСТЕР: Нин-оол-оолдуктар калдыкы — 3-39-15; медээлер албаны — 3-34-93; Бухгалтерия — 3-41-16

Агар санывыс: № 40703810400000010000 КБ «Тувакредит», ИНН — 1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049504729.
Солун редакциясы 3 катта, 2 этажда, 2 парамал ама Тираж 5996.
Чыгыш № 118.